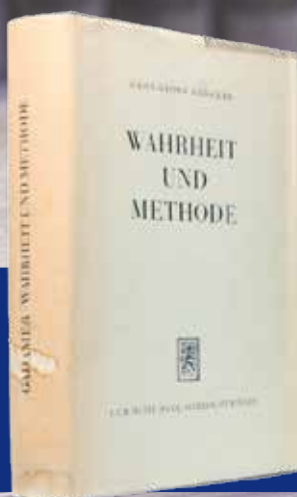

uit de boekenkast

Gadamer, H-G. (1960).
*Wahrheit und Methode Grundzüge
einer philosophischen hermeneutik.*
Tübingen: J.C.B. Mohr (Paul Siebeck)

Hans-Georg Gadamer, *Wahrheit und Methode*

Verstaan

Mijn vader was psychotherapeut en als hoogleraar verbonden aan de Universiteit van Utrecht. Ik heb zijn boekenkast geërfd, met daarin werk van veel beroemde en beruchte psychologische en filosofische denkers. Als ik de omslagen bekijk, vraag ik me af wat wij coaches kunnen leren van deze grote denkers. Voor deze artikelenreeks pak ik elke keer een ander boek uit de kast om antwoord te vinden op deze onderzoeksvraag. Ik nodig je graag uit om deel te nemen aan deze speurtocht, in dialoog met onze traditie.

AUTEUR: JIKKE DE RUITER

Een van de grote filosofen die zich heeft gebogen over taal en verstaan (het begrijpen en interpreteren van levensuitingen) is Hans-Georg Gadamer. Zijn levenswerk 'Wahrheit und Methode' (1960) staat in drie verschillende uitgaven in de kast. Blijkbaar een belangrijk boek. Gadamer beschrijft hier zijn filosofie van het verstaan, ofwel de hermeneutiek. Hij richt zich daarbij op het verstaan van teksten en beelden. Het roept bij mij de vraag op: zou wat hij daarover denkt ook te begrijpen zijn richting het verstaan van mensen? Met deze vraag in mijn achterhoofd probeer ik het werk te lezen.

Een onmogelijke klus. Door zinnen als "(...) *das Verfahren des Verstehene und entwickelten als allgemeinen Grundsatz einer Testinterpretations, dass alle Einzelheiten eines Textes aus dem contextus, dem Zusammenhang und aus dem einheitlichen Sinn, auf den das Ganze zilet, dem scopus, zu verstehen sind.*" (blz. 164) gaat het ver boven mijn pet. Gelukkig staat er een boekje naast, van Kai Hammermeister (vertaling uit 2005) over Gadamer. Secundaire literatuur wordt dat genoemd. Mijn lezing daarvan zorgt dus dat jij een interpretatie leest die weer een stapje verder weg staat van de bron.

Wae roeien met de riemen die we hebben en beginnen met een prachtige zin:

“De menselijke existentie is geen proces van Verlichting, maar een onophoudende innerlijke spanning tussen verheldering en verhulling.”

Gadamer (1900-2002) begint in 1918 met studeren in zijn geboorteplaats Breslau en in 1922 promoveert hij summa cum laude af op een werk over de antieke filosofie. Hij wordt leerling van Heidegger en vervolgens zijn assistent, niet geheel tot wederzijds genoegen. Gadamer voelde zich niet bekwaam onder het juk van Heidegger. Hij bevrijdt zich van hem door filologie te gaan studeren en uiteindelijk hoogleraar te worden in Leipzig. Toch vraagt Heidegger hem een boek te schrijven, wat Gadamer dan ook doet. De reactie van Heidegger is tekenend: *“Was Sie machen is alles doch nur Kleingeld.”* Hij kreeg geen erkenning van zijn leraar. Maar goed, in 1960 wordt het boek toch gepubliceerd onder de titel *‘Wahrheit und Methode’*. Het blijkt voor de menswetenschappen zeker geen kleingeld te zijn. Gadamer komt namelijk met een nieuw geluid. In de menswetenschappen is ook waarheid te vinden net zoals in de metafysica. Je komt er alleen op een andere manier: via de hermeneutiek. Hermeneutiek is de leer van de interpretatie, afgeleid van *hermeneus*, wat tolk betekent. De Griekse God die belast was met het overbrengen van de goddelijke boodschappen naar de mens, heette dan ook Hermes. Bij de hermeneutiek hoort interpreteren en uitleggen. Voor Gadamer zich ermee bezig ging houden, zijn er verschillende filosofen op zoek gegaan naar antwoord op de volgende onderzoeksvraag: hoe komen we tot een betere methode om bijvoorbeeld de bijbel of de wetteksten

Hermeneutiek is zichzelf
ontwerpen naar
de toekomst toe

juist te interpreteren? Gadamer zag juist dat methodiek het echte verstaan in de weg staat en beschrijft de filosofie van het verstaan, de hermeneutiek, vanuit een compleet nieuwe gedachte. Hieronder vind je de weergave van zijn gedachtegang.

Verstaan

Verstehen is meer dan begrijpen. Gadamer beschrijft het als het bepalende element van de zijnswijze van het menselijke bestaan. Dit zogenaamde ‘oorspronkelijk begrijpen’ is aan ieder mens meegegeven. Om te ‘verstehen’

is een begrijpend, invoelend luisteren nodig zonder je toe te eigenen wat er staat, getoond of gesproken wordt.

Elk acte van

het verstaan is de omkering van een acte van spreken, de reconstructie van een constructie. De hermeneutiek is dan ook een soort van omkering van retoriek en poëtië. Wat moet worden verstaan is niet alleen de betekenis van woorden en hun objectieve zin, maar ook de individualiteit van degene die spreekt of schrijft.

Gadamer beschrijft verstaan als ‘een onmiddellijk deelhebben aan het leven zonder een begripsmatige bemiddeling van het denken’. Het betreft geen technische taalvaardigheid maar meer een interpretatiekunde waarbij duiding niet ontstaat door vaststaande betekenis van woorden, maar door onthulling die ontstaat door bevragen en onderzoeken vanuit de eigen context in ontmoeting met de context van het andere.

Het resultaat is dat datgene wat niet was verstaan nu ingevoegd kan worden in de eigen levenservaring. In het verstaan verkrijgt degene die verstaat dus de vrijheid om het nieuw verstaane te assimileren. Uiteindelijk heeft dit tot gevolg dat het gaat om het ontwerpen van eigen mogelijkheden die zich

tonen door een tijdelijke verwardheid en de nieuwe ontstane situatie.

Als wij een tekst lezen, dan gaan wij deze volgens Gadamer tegemoet vanuit een 'voorverstaan'. Dit is niet zozeer het product van onze individuele psyche, maar van de traditie waarin we staan. Het verstaan van een tekst wordt zo gezien als een gebeuren waarin ons aanvankelijke idee telkens wordt gecorrigeerd. Daarbij worden de verwachtingen waarmee de lezer naar de tekst was toegestapt ontgoocheld. Zo leidt elk verstaan van teksten tot de correctie van eigen voorafgaande meningen. Dit veronderstelt dat een hermeneut uiterst kritisch is. Niet naar de tekst, maar naar zichzelf als verstaander. Hij moet zich in de war durven laten brengen. Als ik dit idee doortrek naar coaching zou een gesprek tussen coach en klant pas echt een verstaan kunnen worden genoemd als én de klant én de coach de voorafgaande meningen of ideeën moeten bijstellen.

In het verstaan versmelten twee horizonten, die van de tekst of het kunstwerk en die van

de interpreter, zich tot een nieuwe horizon die beide voorafgaande horizonten overschrijdt. Verstaan is dus dialogisch. Twee horizonten, perspectieven komen bij elkaar en leiden tot een nieuwe horizon. Als we daarin slagen in coachgesprekken, zijn we volgens Gadamer bezig met waarheid.

De taal is het universele medium waarin zich het verstaan voltrekt. Gadamer noemt taal 'de behuizing van de mens'. Taal verbindt ons met de groepen waartoe wij behoren en de waarden en vooroordelen van deze groepen worden in de taal verder aan ons doorgegeven. Taal heeft wat Gadamer een sedimentfunctie noemt. "Want wat allen in de grond denken, ligt in de taal als het ware opgeslagen en grijpbaar voor het begrijpen." Daarom is het belangrijk om de taal van de ander te leren. Pas dan ontdekken we wat de betekenis is van de uitingen van de ander. Komen we in een gesprek tot eenzelfde taal, dan hebben we een taalgemeenschap gecreëerd: de basis voor verstaan.

Het verstaan wordt gezien
als het in elkaar grijpen
en verbreden van twee
horizonten

Lof van het vooroordeel

Gadamer ziet het vooroordeel niet als gebrek, een irritant iets dat je moet schrappen, maar eerder het teken van een verbondenheid met een maatschappelijke en culturele traditie.

Zelfs met de grootst mogelijke autonome denkinspanning kunnen we daar niet buiten treden. Juist dit vooroordeel stelt ons in staat om een intelligent oordeel te vellen over de

meeste dingen, personen en situaties waarmee we in aanraking komen. Deze vooroordelen ofwel voorafgaande meningen zijn helemaal

geen overtollige ballast die zo snel mogelijk in het eigenlijke gebeuren van het verstaan zou moeten worden afgegooid. Het tegendeel is waar: zonder overgeleverde meningen die onze verwachtingshorizon vormgeven kan het proces van het verstaan niet op gang komen. Deze visie van Gadamer gaat lijnrecht in tegen de Verlichting. Daar ging het er immers om het denken te bevrijden van overgeleverde structuren, zodat het eigen verstand zonder externe autoriteit zou kunnen worden gebruikt: "Het fundamentele vooroordeel van de Verlichting is het vooroordeel tegen vooroordelen überhaupt en op die manier de ontkrachting van de overlevering." Waar vooroordelen moeten worden afgeschafte, kan de traditie haar geestelijke inhoud niet meer doorgeven aan de huidige generatie. Zonder vooroordeel is er geen band met de geschiedenis en zonder band met de geschiedenis is er geen verstaan denkbaar. Dat is interessant. Als we dit doortrekken naar coaching, betekent dit dat we al tijden bezig zijn om iets af te leren, waar je juist mee moeten werken: ons vooroordeel.

Wat kunnen we leren van Gadamer en behouden van zijn visie?

Niet het begrijpen, waarmee ik het verhaal van de ander grijp, maar het verstaan is essentieel voor psychosociale gesprekken. We zijn im-

mers altijd bezig met uitleggen, zodat de klant zichzelf en zijn context verstaat. Volgens Gadamer zijn er dan drie dingen waar we goed op moeten letten.

Ten eerste: echt verstaan is dialogisch en gelijkwaardig. Dat dialogische beginnen we nu wel een beetje te begrijpen: je brengt als coach je perspectief (Gadamers 'horizon') in op hetgeen

je hebt beluisterd, waardoor er een gesprek ontstaat en nieuw begrip, voor beide partijen. Maar verstaan veronderstelt ook het uitschake-

len van machtsverschillen. Is dat mogelijk in ons vak? Er staat namelijk echt wel wat op het spel voor de coachee. Er zijn meerdere partijen die belang hebben bij de uitkomst ervan: de familie, de relatie, de baas et cetera. Kun je dan streven naar gelijkwaardigheid in een coachrelatie? Daarnaast worden coaches gezien als experts. Waarin? Het vakgebied van de klant, het proces van de klant, het leven... Om echt te verstaan zullen we moeten afzien van deze positie. Een interpreter is eerst leerling door te luisteren, te vorsen en te onderzoeken. Dat betekent dat we moeten beginnen met niet te coachen, wat me op het volgende brengt...

Methodisch denken en handelen staan volgens Gadamer het echte verstaan in de weg. Het tweede waar we dus op moeten letten is dat ons verlangen naar methodiek die ons houvast geeft en een gevoel van voortgang, het niet overneemt van onze wens te verstaan. Het zogenaamde 'niet weten' betekent niet zozeer dat we leeg moeten zijn in ons hoofd, maar dat we het idee van een juiste weg voor het gesprek loslaten. Geen methode dus. Dit vormt een tweede uitdaging voor de coach: durven we iedere keer weer het diepe in te duiken met onze klant, zonder houvast, om het verstaan een kans te geven?

Elke ervaring die deze naam
(verstaan) waardig is,
doorkruist een verwachting

Ten slotte: Gadamer laat zien dat we om goed te kunnen verstaan ons vooroordeel nodig hebben. Dat vind ik leuk want deze visie gaat lijnrecht in tegen het dogma van deze tijd: je moet je eigen vooroordeel loslaten. Hoe vaak ik mensen in trainingen heb zien worstelen om te proberen los te komen van hun (voor)oordeel. Onmogelijk! Gadamer toont dat we deel zijn van een historiciteit die ervoor zorgt dat we nog voordat we gaan denken al vol zitten met vooroordelen. Deze zorgen er juist voor dat we kunnen gaan verstaan: ze vormen onze horizon. Vervolgens worden we wakker geschud, de klant én de coach. Dan ontstaat de dialoog.

Gadamer vraagt ons om een hermeneutische gespreksethiek voor ons vak.

Wat kunnen we volgens Gadamer loslaten?

Gadamer spreekt van het creëren van taalgemeenschap waarin beide partijen dat wat onverstaanbaar is kunnen verstaan. Dat betekent dat er tijdens het gesprek een nieuwe taal ontstaat, een taal die past bij de participanten.

Wat we daarvoor los moeten laten is ons coachingsjargon, onze metaforen, onze psychosociale uitdrukkingen, onze taal, waarmee we het verhaal van de klant kolonialiseren. We zullen in de taal moeten duiken van de ander en deze leren alsof het Chinees is en pas dan kunnen we echt verstaan. Ons kernpatroon om snel te willen begrijpen mogen we loslaten en een

nieuw patroon, waarin we leerling zijn en de woorden van de klant bevragen op hun betekenis mogen we toevoegen. Dit botst met resultaatgedreven proces waar we in terecht komen door onze opdrachtgevers. Dit botst natuurlijk ook met iedere snelle diagnose op grond van tests en de DSM.

Gadamer vraagt ons om onszelf te bekwamen in spreken van vreemde talen, namelijk die van onze klanten.

Wat hebben we toegevoegd?

Wij zijn bezig met levenskunst. We leren daarvoor door mondiaal onderzoek te doen naar verschillende levensvisies en -vormen. Zo zijn we aan het proberen om niet alleen de westerse teksten en cultuuruitingen te interpreteren, maar ook de oosterse, de Afrikaanse, de Zuid-Amerikaanse. Sommige coaches zien hun klant als kunstenaar van hun eigen leven en staan ook graag zelf op deze manier in het leven. We ontwerpen onszelf naar de toekomst toe. Een coachgesprek is zo de ontmoeting tussen een kunstenaar met

zijn taaluitingen en de coach, de hermeneut (interpreet). Zo komt coaching

los van hulpverleners en leren we samen hoe het leven in deze tijd vorm te geven. Ik ken verschillende coaches die vanuit deze visie hun werk invulling geven en ik denk dat Gadamer, een lievere leraar dan Heidegger, dat zou aanmoedigen. ■

Verstaan is altijd uitleggen